

**Prof.dr Nedžad Bašić, redovni profesor, naučni savjetnik Evropskog
defendologija centra Banja Luka**

NOVA PERCEPCIJA SVIJETA

„Evropa se neće pokoriti "brutalnom svijetu" umjesto toga može biti baza s koje se može obnoviti novi međunarodni poredak.“ (Mark Carney, kanadski premijer).

Rat između USA i Izraela, na jednoj strani, i Irana, na drugoj strani, kao i višegodišnji rat Rusije protiv Ukrajine, vraćaju nas ka biblijskoj priči o neravnopravnom dvoboju pastira Davida i gorostasnog filistejskog ratnika Golijata. Baš kao u toj biblijskoj metafori kada se slabiji i pravedniji suočava sa mnogo nadmoćnijim i surovijim protivnikom, ali sa iskrenim uvjerenjem da je pravda na njegovoj strani, trijumf slobode, pravde i samopouzdanja nad silom i tiranijom postaje neminovnost. U toj borbi između pravednosti i surovosti ni najjači oklop ni ogromna moć Golijata ne pomaže. Srce i vjera u pravdu malog pastira trijumfuje i Homo sapiens je ohrabren i nazire nove horizonte otpora autoritarnoj samovolji bezkrupuloznih i moćnih.

Autoritarni politički konstrukt

Danas se stare i nove prijetnje opstanku čovjeka sudaraju na globalnoj ravni, koja se opasno naginje, na kojoj vladaju autoritarni agresivni vladari sa imperijalnim ambicijama da vladaju svijetom i da kontroliraju slobodu *Homo sapiensa*. Unutarnja ograničenja koja bi mogla restrikirati njihove imperijalne ambicije postaju sve opskurnija i slabija što čini njihovu moć sve raskalašnijom i agresivnijom, a nove izazove opasnijim i složenijim. Nadolazeće klimatske promjene, pandemije, vještačka inteligencija (AI) koja izmiče kontroli čovjeka, širenje nuklearne opasnosti, učinit će suradnju između autoritarnih imperijalnih sila i demokracije gotovo nemogućom, što će sve više gurati autoritarni populizam u novu agresivnost i mržnju prema čovjeku kao glavnoj prijetnji njihovim imperijalnim ambicijama. Pod pritiskom imperijalnih ambicija autoritarnih režima i vladara, demokratska politička kohezija čovječanstva polako se raspada, što sve više podstiče globalne tenzije otežavajući time odgovore na izazove koji se danas nameću pred čovječanstvom. Raspadaju se pravni i moralni principi na kojima je svijet funkcionirao pod okriljem Ujedinjenih nacija (UN) koje su uporno branile princip dominacije prava i morala nad silom. Raspadom globalnih pravnih i moralnih principa, raste globalna difuzija autoritarne moći što će svijet učiniti više anarhičnim i nestabilnim.

Odsustvo interesa velikih autoritarnih imperija da relaksiraju te tenzije vodit će ka rasplamsavanju novih ratova u kojima će se pokazati sva njihova destruktivnost, slabost i nemoć relaksiranja demokracije, spolja i iznutra, što će prouzrokovati razorne posljedice za budućnost čovječanstva. Kako raste tenzija između starih velikih autoritarnih sila i novih nacionalnih entiteta, koji traže svoju participaciju u globalnom haosu, nestaje svaki respekt prema pravima i slobodama čovjeka.

Princip sile i pravo jačega postaju dominantni principi novog međunarodnog autoritarnog poretka, koji se nazire na obrisima autoritarne politike u međunarodnoj zajednici, dok principi međuovisnosti i suradnje postaju platforma zavisnosti i nemoći. Spremnosti da se djeluje nepromišljeno s vojnom i nuklearnom snagom postaje temeljna platforma tog novog globalnog poretka.

Tradicionalne geopolitičke brige sve više se sudaraju se s novim problemima, što otežava suočavanje s pravima i slobodama čovjeka. Ratovi autoritarnih režima koji se vode protiv *Homo sapiensa* pod krinkom globalnog bezbjednosnog pitanja otvorili su novi set pitanja o globalnim klimatskim promjenama, o globalnom snadbijevanju energijom, o globalnoj nuklearnoj prevenciji, o globalnoj zaštiti interesa velikih i moćnih imperija. U sukobu između klimatskih promjena i energetskog snadbijevanja, pitanje klimatske promjene se potiskuje na marginu prioriteta populističkih autoritarnih režima. Prevencija i zaštita interesa velikih moćnih imperija sve više dobija prioritet nad međunarodno-pravnom zabranom upotrebe nuklearne prijetnje prema malim i nemoćnim.

Kako autoritarni režimi sve manje potenciraju pribjegavanje diplomatskim aktivnostima, sve je teže određivati zajedničke standarde globalnog zagrijavanja, globalne nuklearne prijetnje i ublažavanja katastrofalnih ekoloških posljedica, što otežava zaštitu i očuvanje života na planeti. Agresivne politike autoritarnih režima sve više pritiskaju brojne zemlje da počnu razmatrati mogućnosti posjedovanja sopstvenog nuklearnog arsenala, što dovodi u pitanje i održavanje kontrolirane globalne sigurnosti.

Politika autoritarnog populizma koja inicira brojna geopolitička prekrajanja što kreira nove unutarnje ideološke i političke izazove, sve više se manifestira kao politički konstrukt koji logički ne može ponuditi koncept kreativne jasnoće i konsensusa o zajedničkim problemima i izazovima, o zajedničkim standardima prava i sloboda čovjeka, što ga čini destruktivnim i nesposobnim da smanji rizik od ulaska čovječanstva u globalnu katastrofu.

Politička poroznost i moralna slabost autoritarizma

Zgusnuta mreža autoritarnih režima koji su međusobno ujedinjeni njihovim unutarnjim protivurečnostima i vanjsko-političkom agresivnošću, pokazuju prve znake političke poroznosti i moralne slabosti, što počinje ozbiljno osporavati njihovu prenapuhanu moć. Ozbiljno je dovedena u pitanje moć velikih autoritarnih sila u Ukrajini i na Bliskom istoku i u brojnim drugim osjetljivim regijama svijeta, poput Grenlanda, Jemena, Tajvana, Libanona, gdje se stvara novi set buntovnih nacija s ratnim mentalitetom koje nisu spremne prihvatiti samovolju autoritarnih režima na globalnom planu.

To je prva vanjska dionica osporavanja globalnog algoritma autoritarne moći na međunarodnom planu. Autoritarni režimi Vladimira Putina u Rusiji, Donalda Trampa u USA i Benjamina Netanjahua u Izraelu, našli su se na rubu pucanja njihovog autoritarnog populističkog balona, što diskredituje njihovu imperijalnu moć i umanjuje njihovu sposobnost vladati *Homo sapiensom*. Ovo posrtanje na geopolitičkom planu velikih autoritarnih sila stvara pritisak unutar njihovih političkih sistema što vodi unutarnjim političkim promjenama, čime se otvara putanja ka urušavanju autoritarnih populističkih režima iznutra.

Zbog neprijateljstva i izoliranosti od liberalnog demokratskog sistema, koji je čovječanstvo izveo iz zone siromaštva i nepismenosti, u kojem je svijet doživio snažan ekonomski rast i uveo

čovjeka u svijet znanstvenih fantazija i inovacija, autoritarni populizam počinje plaćati visokom cijenom na samom početku njegove diktature.

Kroz značajno slabljenje vladavine prava, gubljenje sposobnosti privlačenja talentiranih migranata u većim razmjerama, drastično sužavanje socioekonomske mobilnosti stanovništva, što neminovno vodi do lošeg upravljanja ekonomijom i do unutarnjih političkih podjela i politički inspirisanog nasilja, naziru se prve pukotine na unutarnjim zidovima autoritarnih struktura, koje će ranije ili kasnije, značajno oštetiti arhitekturu autoritarnog populizma i dovesti do njenog urušavanja. Pad inovacija, demografske realnosti koje nastaju usljed prirodnog procesa starenje stanovništva, te spriječavanja slobodnih migracija stanovništva, otuđenja ili neprijateljstva prema susjedima, pojačan otpor autoritarnom vladanju od strane mlađih generacija stanovništva, tranzicijski problem liderstva, što prijete opasnošću od sukoba za moć unutar autoritarnih struktura, čine vidljive reference prvog reda unutarnjeg propadanja autoritarnog populističkog konstrukta. To će činiti autoritarni populistički sistem sve više krhkim i nestabilnim iznutra i sve manje kredibilnim na globalnom planu.

Inkompatibilnost autokracije i demokracije

Sve vidljiviji otpor prema vanjskom geopolitičkom širenju autoritarnog populizma (Ukrajina, Iran, Libanon, Jemen, Grenland, Kanada...) i sve vidljiviji proces unutarnjeg truljenja autoritarnih sistema vrijednosti (Mađarska, Brazil, Poljska...) danas čini sve vidljivijim sukob između principa autoritarne vladavine „čvrste discipline i reda, poslušnosti i hijerarhije“ i principa demokracije kao liberalnog principa ljudskih prava, sloboda i inspiracija Homo sapiensa.

Otpor prema agresiji i prema širenju nuklearnog oružja, poštovanje nepromjenljivosti granica suverenih država, globalna borba protiv klimatskih promjena i epidemija, uživaju otvorenu podršku svih demokratskih država, ali i podršku brojnih nedemokratskih država sa autoritarnim populističkim ambicijama, što unosi dodatnu konfuziju u odnose između demokracije i autoritarizma. Ova preferencija za očuvanje međunarodnog poretka, na vanjskom planu, s jedne strane, i odbacivanje demokracije i ljudskih prava i sloboda na unutarnjem planu, s druge strane, pokazuje se kao neodrživa, opasna i destruktivna dimenzija autoritarizma, koja kad tad mora eskalirati u konflikte u multilateralnom okruženju s novim autoritarnim geopolitičkim podjelama i novim globalnim demokratskim izazovima.

U konačnici najveći rizik za ovu preferenciju nalazi se u otvorenim ili prikrivenim društvenim podjelama, u kojima krajnja desnica jednakost ljudi sagledava kao prepreku napretku što čini slobodu i demokraciju međusobno inkompatibilnim u autoritarnom matriksu. U ovom matriksu razmišljanja afirmira se princip da se na bogate ne odnose obaveze i propisi koji se nameću građanstvu, što unutarnji pravni, politički i moralni poredak autoritarnog režima čini lomljivim kako na vanjskom, tako i na unutarnjem planu.

Države sa političkim i ideološkim preferencijama u kojima se prava i slobode čovjeka doživljavaju kao prepreka razvoju, ne mogu rješavati svoje unutarnje probleme niti se mogu smatrati pouzdanim i predvidljivim partnerom u međunarodnim odnosima što ih vodi u otvorena neprijateljstva s demokratskim državama i u savezništva sa autoritarnim režimima, što definitivno vodi u podjelu svijeta na autoritarni i demokratski svijet. Sukob između ta dva svijeta bit će glavna odrednica u pravcu koje će se kretati čovječanstvo u ovom stoljeću.

Koji će svijet dominirati na kraju ovog stoljeća za mnoge je još uvijek nepredvidljivo. Vladajuća ideologija krajnje desnice postala je monstruozi, supremacistički samopreživljavajući sistem koji preoblikuje i rebrendira stare ambicije i privilegije autoritarnih vladara, koji sanjaju o hiperkapitalističkom društvu pod isključivom kontrolom autoritarnih izuzetno bogatih vladara, koje je zaštićeno privatnim plaćenicima i AI robotima i finansirano kriptovalutama.

S druge strane onima koji vjeruju u ljudska prava i slobode i koji su skloni graditi demokratski svijet, ne preostaje ništa drugo do da izgrade globalni demokratski svijet dovoljno moćan da ovaj san autoritarne birokracije i njenih imperijalnih vladara učine definitivno samo njihovom iluzijom.

EU percepcija novog svjetskog poretka

Na ivici doticanja autoritarnog (zatvorenog) i demokratskog (otvorenog) svijeta, izrasta, još uvijek nevidljiv, „novi svijet“ koji traži novi koncept komplementarnosti između poslovnog razvojno-tehnološkog koncepta i sigurnosno-političkih i ideoloških zahtijeva. Stvaranje komplementarnosti između globalne razvojno-tehnološke paradigme i globalne sigurnosno-političke strukture uvodi čovjeka u taj „novi svijet“ u kojem se stvaraju nove intuicije i generišu nove strategije kreativnog prestrojavanja odnosa između države, društva i čovjeka.

Današnji svijet je mnogo više međusobno povezan nego što na prvi pogled izgleda. Zajednička naučno-tehnološka istraživanja i međunarodni lanci nabavke tehnologija prostiru se širom svijeta, stvarajući efikasnost velikih intenziteta što je bilo nepoznato ranije. Ovu međusobnu povezanost prate sistemski rizici globalnih klimatskih promjena, globalnih finansijskih kriza, globalnih pandemija, te rizici brojnih poremećaja u globalnim lancima nabavke, kao i rizici globalnih cyber opasnosti, što sve više čini geopolitičke podjele svijeta manje efektivnim. Sve izraženiji network-sistem zajedničkih vrijednosti demokratskih država dobija određujuću ulogu u novom međunarodnom poretku. Svijet je promjenjen i više ne funkcioniše na geopolitičkim interesnim zonama već radije na tehnološkom nacionalizmu koji ima druge ciljeve i pravila igre.

EU, Vel. Britanija, Kanada, Japan i Australija, kao network „zajedničkih vrijednosti“ imaju sigurnosne, tehnološke, ekonomske, socijalne i iskustvene demokratske kapacitete i standarde da stvore „novu globalnu zajednicu komplementarnosti između interesa države, društva (čovjeka) i tržišta“, sa velikom sposobnošću da atraktiviraju i druge demokratske zemlje da im se pridruže. Ove države se po mnogo čemu razlikuju od autoritarnih imperijalnih država. Imaju bolje obrazovano i više informirano stanovništvo koje može kreativno misliti i odlučivati na drugačiji i bolji način od drugih o istim stvarima i blagovremeno detektirati dolazeće probleme čovječanstva i ponuditi adekvatna rješenja. Imaju prostran teritorij sa bogatim mineralnim naslagama, sa velikim kapacitetima apsorpcije inventivne migrantske populacije. Imaju najviši tehnološki, ekološki i demokratski indeks što ih čini najatraktivnijim dijelom čovječanstva. Imaju razvijene modele investicionog ulaganja. Imaju globalne harmonizirane standarde što im omogućuje stvaranje kvalitetno nove komplementarnosti interesa države, društva i tržišta u širokim razmjerama. Francuska i Vel. Britanija imaju razvijenu nuklearnu balističku strukturu

koja može poslužiti efektno u suočavanju eventualnih vojnih prijetnji. Uz to Njemačka, Švedska, Finska, Japan, Kanada i Australija blizu su mogućnosti da zakorače u svijet nuklearnih sila.

„Network model“ ove nove globalne zajednice kao „novi sigurnosni, investicijski i razvojni projekt“, ekskluzivno može da ponudi unutarnju reformu kapitalizma i novi koncept javne politike i sigurnosti, kako bi se uspostavio model „progresivnog i odgovornog kapitalizma“ kao koncept kompatibilnosti interesa države, društva (čovjeka) i tržišta kroz „stvaranje zajedničkih vrijednosti“ i zajedničkog sigurnosnog sistema. Cilj koncepta „interesne komplementarnosti“ između države, društva i tržišta, je stvaranje zajedničkih vrijednosti koje služe ne samo dioničarima, već svim zaposlenicima, kupcima, dobavljačima, lokalnim zajednicama i društvu u cjelini.

Svijet ulazi u još ne istraženu zonu odnosa između države, društva (čovjeka) i tržišta. Današnje globalne okolnosti su znatno drugačije od onih s kojima su se suočavale prethodne generacije. Slom ruskog, američkog i izraelskog imperijalnog autoritarnog režima u Ukrajini, Iranu i Gazi, i raspad autoritarnog populizma u Mađarskoj, Poljskoj, Brazilu, nužno traži **Doktrinu kreativne modernosti** kao novu platformu globalne strukture moći.